

Bij wie ligt de bewijslast als het gaat om de vraag of God bestaat?

Emanuel Rutten

Vaak wordt door atheïsten beweerd dat in een argumentatief debat over de vraag of God bestaat atheïsme de uitgangspositie moet zijn. We dienen ervan uit te gaan dat God niet bestaat, totdat we goede argumenten hebben om het tegendeel aan te nemen. Want, zo is de gedachte, het is de theïst die stelling neemt, namelijk dat God bestaat. En wie stelt, dient met argumenten te komen. De bewijslast ligt volgens deze atheïsten dus volledig bij de theïsten.

Deze opvatting houdt echter geen stand. De atheïst neemt namelijk eveneens stelling. Men meent immers dat God niet bestaat. En hiervoor zal in een argumentatief debat net zo goed geargumenteed moeten worden. Atheïsten werpen hierop vaak tegen dat er een belangrijk verschil bestaat tussen de stelling van de theïst en de stelling van de atheïst. De stelling van de theïst is bevestigend (God bestaat) en die van de atheïst is “slechts” ontkennend (God bestaat niet). Daarom zou de bewijslast in het debat alsnog bij de theïst liggen. We hoeven toch ook niet te argumenteren voor de bewering dat er in het universum géén grote blauwe stenen kubus met daarin precies 1000 even grote gaten rondzweeft?

Deze tegenwerping is allesbehalve overtuigend. Waarom zou je voor ontkenningen geen argumenten hoeven te geven? Wie beweert dat er géén oneindig veel priemgetallen bestaan zal toch echt met een argument moeten komen. Ik laat deze discussie echter rusten omdat er een uitstekende reden is om te denken dat atheïsme eveneens een bevestigende stellingname is, zodat de tegenwerping hoe dan ook faalt.

We kunnen namelijk goede argumenten geven voor het bestaan van een eerste oorzaak van de wereld. Een eerste oorzaak van de wereld is iets dat zelf onveroorzaakt is en dat de directe of indirecte oorzaak is van alles erbuiten. Gegeven het bestaan van een eerste oorzaak komt theïsme neer op de stelling dat de eerste oorzaak een bewust wezen is, terwijl atheïsme dan neerkomt op de stelling dat de eerste oorzaak bestaat uit onbewuste materie. Volgens de één is de grond van de wereld geest en volgens de ander is het stof. Beide stellingen zijn derhalve bevestigend en niet ontkennend. De situatie is dan ook netjes symmetrisch. En daarom kan de atheïst de bewijslast in een argumentatief debat niet eenzijdig bij de theïst neerleggen.

Maar zijn er dan goede argumenten voor het bestaan van een eerste oorzaak? Jazeker. In mijn proefschrift heb ik aan de vele bestaande argumenten voor een eerste oorzaak enkele argumenten toegevoegd. Belangrijk voor één daarvan is het atomisme: alles wat bestaat is uiteindelijk opgebouwd uit fundamentele enkelvoudige bouwstenen (de atomen). Verder ga ik voor dat argument uit van causalisme: de wereld vormt een oorzakelijk geheel. Alle dingen zijn veroorzaakt en/of de oorzaak van iets anders. Atomisme en causalisme zijn filosofisch goed verdedigbaar en worden bovendien verondersteld, impliciet of expliciet, in onze beste fysische theorieën. Welnu, samen impliceren zij dat er een eerste oorzaak van de wereld is.

De argumentatie verloopt in hoofdlijnen als volgt. Beschouw het geheel van alle veroorzaakte atomen. Filosofen spreken over de som van alle veroorzaakte atomen. Precies omdat deze som alle veroorzaakte atomen bevat, bestaan er buiten de som geen veroorzaakte atomen. De som is een object, net zoals ieder afzonderlijk veroorzaakt atoom een object is. Dit betekent dat volgens het causalisme de som veroorzaakt moet zijn door iets anders en/of zelf de oorzaak moet zijn van iets anders.

Nu kan de som zelf niet de oorzaak zijn van iets anders. Waarom niet? Welnu, stel dat die som iets anders veroorzaakt. In dat geval bestaat er buiten deze som een object dat door de som is veroorzaakt. Dat object bestaat volgens het atomisme uit atomen. Er bestaan dan dus één of meerdere veroorzaakte atomen buiten de som van alle veroorzaakte atomen. En dit is onmogelijk. Want die som bevat zoals gezegd per definitie alle veroorzaakte atomen. De som kan dus niet de oorzaak zijn van iets anders. Volgens het causalisme moet de som daarom zelf veroorzaakt zijn door iets anders. Er is dus een oorzaak van de som.

De oorzaak van de som kan niet veroorzaakt zijn. Waarom niet? Welnu, als de oorzaak van de som zelf veroorzaakt is, dan bestaat deze oorzaak, die volgens het atomisme is opgebouwd uit atomen, uit één of meerdere veroorzaakte atomen. Maar dan volgt opnieuw dat er één of meerdere veroorzaakte atomen buiten de som van alle veroorzaakte atomen bestaan, wat dus onmogelijk is. De oorzaak van de som van alle veroorzaakte atomen is dus zelf niet door iets anders veroorzaakt. De oorzaak van de som is dus onveroorzaakt. Bovendien is de oorzaak van de som van alle veroorzaakte atomen eveneens de directe of indirecte oorzaak van al het veroorzaakte. Alles wat bestaat is volgens het atomisme immers uit atomen opgebouwd.

Kortom, de oorzaak van de som van alle veroorzaakte atomen is de eerste oorzaak van de wereld. Is zij geest of stof? Is theïsme of atheïsme adequaat? Daarover kan een argumentatief debat gevoerd worden. Maar dan is het dus, zelfs als je voor een ontkenning niet zou hoeven argumenteren, vanwege de symmetrie van beiden opvattingen niet mogelijk om de bewijslast eenzijdig bij de theïst neer te leggen.